

DROBNOSTI

ZÁKLAD *-BRUS-* V TOPONYMECH NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

This article discusses toponyms with the base *-brus-* in Moravia and Silesia.

V souboru pomístních jmen¹ s výše uvedeným základem je doloženo celkem 28 toponym, z toho 26 jmen pomístních, tedy názvů neobydlených objektů (např. polí, luk, kopců), a 2 jména místních částí, označující osídlený objekt.

Jména se základem *-brus-*² se vyskytují v několika odvozeninách. Těmi jsou substantiva i adjektiva. Základem dvou pomístních jmen se stala jména místní. Převažují jména bezpředložková, předložková jména jsou spíše ojedinelá.

Většina pomístních jmen je motivována místem, kde se nacházel kámen na výrobu brusů, brusných kamenů. Ten se těžil jak na skalnatých místech, tak ze dna potoků. Vydělují se proto dvě skupiny objektů.

Nejčastějšími objekty první skupiny jsou kopce (skály) s brusným kamenem. K takovým pomístním jménům patří *Bros*³ (kopec v Hluchově na Prostějovsku), *Brusnica* (kopec

v Osvětímanech na Uherskohradištsku), *Brusová*⁴ (skála a lom ve Fryštáku na Zlínsku), *Brusná*⁵ (kopec v Bludově na Šumpersku a ve Žďáru na Blanensku), *Brusné* (les a pastvina ve Smolině na Zlínsku), *Brusné* (les v Nivnici na Uherskohradištsku), *Brusy*⁶ (pole v Jaktarí na Brněnsku) a *Brusiská*⁷ (pole v Brodčích na Hodonínsku). Jméno *Brusa*⁸ (druhý název *V Brusech*) v Troubelicích na Olomoucku pojmenovává také skálu, kde se těžil pískovcový kámen. Dvouslovný název *Brusná skála* obsahuje adjektivum *brusný* ve funkci shodného přívlastku. Označuje objekt, který je tvořen z jemného pískovce vhodného k broušení.

³ V názvu je provedena nářeční změna *u > o*. I další jména mají nářeční formy, např. *Brusnica*, *Pod Brusová*, *Brusenské potok*. Doklady uvádíme v podobě zaznamenané v soupise pomístních jmen. Jazykový materiál do spisovné podoby nepřevádíme.

Pomístní jméno *Bros* (lesní trať ve Služíně) zaznamenal též J. Skutil (1968, s. 19). V téže obci je také trať *Vinohrade v Brose*.

⁴ Toto jméno je substantivizované adjektivum, které bylo odvozeno od apelativa *brus* příponou *-ová*.

⁵ Název je substantivizované adjektivum na *-ný* v ženském rodě. Další jméno *Brusné* ze Smoliny je v rodě středním, název *Brusné* z Nivnice je v pl. tvaru.

⁶ U tohoto jména se uplatnila pluralizace.

⁷ Název je odvozen od *brus/brousit* nářečním plurálovým sufixem *-iská* a je slovenského původu (obec leží v oblasti kopaničářských dialektů).

⁸ Jméno je plurale tantum s koncovkou *-a* (podle nom. pl. neuter).

¹ Soubor pomístních jmen získaných na základě anketového soupisu a terénních výzkumů v letech 1965–1989 v obcích té části Moravy a Slezska, která byla trvale a kompaktně osídlena obyvatelstvem české národnosti (na Českotěšínsku i národnosti polské), je uložen v dialektologickém oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., v Brně.

² Jde o všeslovanský základ náležející do praslavanské onymie. Psl. **brusiti*, jež původně znamenalo ‚drhnout‘, dnes ‚ostřit‘ – přitvořeno postverbální jméno *brus* (Machek, 1971, s. 68), má své paralely v řadě slovanských jazyků. V. Šmilauer (1970, s. 43) uvádí jeho použití při tvoření zeměpisných jmen vedle češtiny také ve většině slovanských jazyků.

Rovněž jméno místní části *Brusy* (druhý název *Nabrusník*⁹) je pravděpodobně motivováno geologickým složením vyvýšeniny z permských břidlic, jílovců a pískovců (tak soupis pomístních jmen), na které se tato místní část rozkládá.

Druhou skupinu objektů představují potoky, z jejichž dna se získával brusný kámen; jde o pomístní jména *Brusnica*¹⁰ v Račicích na Vyškovsku a *Brusnica* v Koryčanech na Kroměřížsku.

Jiná motivace se uvádí v soupise pomístních jmen u názvu *Brusovce* (Hlubočec na Opavsku). Tento název označuje pole a louku s půdou, která je „svou povahou ostrá“.¹¹ Základem tohoto jména by mohlo být též osobní jméno *Brus*.

Některá výše uvedená pomístní jména slouží také k označení objektů nacházejících se v jejich blízkosti: les v Koryčanech na Kroměřížsku byl pojmenován podle potoka *Brusnica*, hon *Brusa* v Troubelicích na Olomoucku byl nazván podle skály *Brusa*, louky a pole v okolí potoka *Brusnica* v Račicích na Vyškovsku se jmenují *Na Brusnici*, podle skály *Brusová* ve Fryštáku na Zlínsku bylo pojmenováno též pole, hon v Němčicích byl nazván podle blízkého lesa *Brusná* (název rovněž pro pole a louky) ve Žďáru na Blanensku. Další pomístní jméno *Brusnovce* (Šumice na Uherskohradištsku) vzniklo pluralizací ze jména *Brusnovec*, které označovalo zřejmě potok s „brusnými“ kameny. Toto jméno pojmenovává i okolní pozemky. Název *Brusinka* (jezíčko v Račicích na Vyškovsku)

souvisí s názvem potoka *Brusnica*, který toto jezíčko obtéká.

Ve víceslovných pomístních jménech *Dílničky pod Padělkou od Brusných* a *Padělkou od Brusných* (pole v Korytné na Uherskohradištsku) je název *Brusné* (v pl. tvaru) ve funkci neshodného přívlastku. Určuje polohu polí vzhledem k lesu *Brusné* v katastru vedlejší obce Nivnice.

Kromě toho máme doložena také předložková jména vyjadřující polohu, a to *Pod Brusovou* (hon z Fryštáku na Zlínsku) a *U brusné*.¹² Druhý název označuje pole ve Sloupu na Blanensku prý podle polohy u „těžiště brusného dřeva“ (tak soupis pomístních jmen).

Poslední dvě pomístní jména se odvozují z místních jmen, která se vztahují k základu *-brus-*.¹³ V dvouslovném názvu *Brusenské potok* (výskyt v obcích Řepka a Brusná na Blanensku a Šerkovice na Brněnsku) je přídavné jméno odvozeno od místního jména *Brusná*. Potok pramení v blízkosti této obce. Jméno *Brušovce* vzniklo pluralizací místního jména *Brušovce*. Označuje pole v Brušovci (osada Herálce na Žďáru).

Pomístní jména se základem *-brus-* doložená z území Moravy a Slezska představují jen malou skupinu. Označují zejména místa, kde se nacházel kámen na výrobu brusů (skalnatá místa) a brusné kameny (potoky). Tato pomístní jména se vyskytují zejména na střední Moravě, na Zlínsku a Uherskohradištsku.

⁹ Při tvoření tohoto jména se uplatnil způsob prefixálně-sufixální.

¹⁰ Jméno vzniklo substantivizací adjektiva *brusná* (tj. *voda*) nářečním sufixem *-ica*.

¹¹ Název byl zřejmě odvozen od apelativa *brus* sufixem *-ovec*, pak byla uplatněna pluralizace.

H. Sánka (1960, s. 31) uvádí i pomístní jméno *Na brusnách* (Rudice), jméno tratí, na nichž se těžil nebo ještě těžil křemičitý písek. Ten se užívá k výrobě slévačských modelů a je ostrý jako odpadky brusů.

¹² J. Skutil (1968, s. 20) zachytil také pomístní jméno *Za brusy*, trať v Hlučově.

¹³ Jméno vsi *Brusná* vzniklo, jak uvádějí L. Hosák a R. Šrámek (1970, s. 117–118), z adjektiva *brusná*, tj. skála, kde se tesával brusný kámen. Místní jméno *Brušovce* vyvozují snad z *Brusovec*, to bylo utvořeno z adjektiva *brusový* („brusný“ potok, kopec apod.) příponou *-ec* (*Bruš-* podle německého *Brusch-*), popř. z osobního jména *Brus* příponou *-ov* + deminutivním *-ec*, *-ovec*?

Část českých pomístních jmen (hydronyma) utvořených ze základu *-brus-* zpracovala J. Malenínská (1995, s. 295, 297). Tyto názvy vypovídají o rychlosti toku (*Bruska, Brusnice, Brusná, Brusný*). Autorka uvádí, že se odvozují z apela-tiva *brus* – „potok, který brousí kameny, event. potok, kde se nachází kámen na výrobu brusů; jsou to častá jména prudce tekoucích toků“. Povaha dna, nánosu, event. jeho druh jsou vy-jádřeny v hydronymech *Bruska, Brusnice, Brusná*. Ukazuje se, že motivace pomístních jmen obou souborů, českého i moravskoslezského, budou dost podobné.¹⁴

LITERATURA

- HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R. (1970): *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha: Academia.
- MACHEK, V. (1971): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia.

MALENÍNSKÁ, J. (1995): K hydronymii Čech. O jménech tekoucích vod. In: *Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména na poli, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, s. 285–303.

SÁŇKA, H. (1960): *Pomístní názvy brněnského okolí*. Praha: Nakladatelství ČSAV.

SKUTIL, J. (1968): *Mikrotoponymie a oronymie Dražanské vrchoviny. A – L*. Blansko: ONV v Blansku.

ŠMILAUER, V. (1970): *Příručka slovanské toponomastiky. Handbuch der slawischen Toponomastik*. Praha: Academia.

Zuzana Hlubinková

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Veveří 97, 602 00 Brno
hlubinkova@iach.cz

¹⁴ Příspěvek vznikl za podpory grantu GA ČR 405/08/0703 *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku II*.